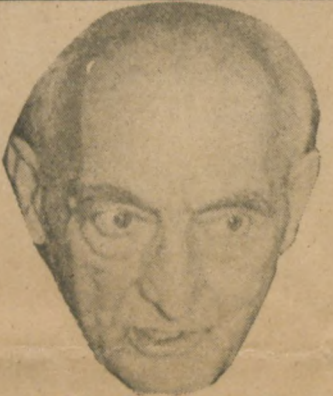

MEHMET
BARLAS

sorular ve sorunlar

«Babamın arkadaşları arasında ellerini
öptüğüm insanlar var. Sehpa da
gördüm sonra onları!..»

SAMET AĞAOĞLU

1909'da, Kafkasya'da doğdu. İlkokulu ve ortayı, Fevziye (Şimşirli Işık) Lisesi'nde okudu. Ankara Lisesi'ni bitirdikten sonra, Ankara Hukuk Fakültesi'ne girdi ve 1930'da mezun oldu. Strasburg'da mezuniyet sonrası hukuk çalışması yaptı... Türkiye'ye döndükten sonra devlet memuru olarak çalışmaya başladı. Ticaret genel müdürü iken, 1946'da istifa etti ve Demokrat Parti 1'inci Kongresi'nde, genel idare kuruluna seçildi. DP kapatıldığı güne kadar bu üyeliği sürdü. 1950'den 1960'a kadar DP Manisa milletvekilliği görevinde bulundu. Mendere hükümetlerinde başbakan yardımcılığı, sanayi, çalışma, işletmeler ve sanayi ve devlet bakanlıkları yaptı. Yassıada'da mezbet ağır hapse mahkûm oldu.

BARLAS — Sayın Ağaoğlu... Yeni demokrasiyi kurarken, yaşanan deneyleri daima göz önünde tutmamız gerektiğine inanıyorum. Sizin gibi, politikayı en yoğun biçimde ve acı-tatlı her yönü ile yaşamış bir kişinin görüşlerini öğrenmek, bu bakımdan da çok yararlı olacaktır... İsterseniz 1945-46'ya dönelim. Demokrat Parti'nin kurulacağını öğrendiğiniz günü anlatır mısınız?...

AGAÖĞLU — Demokrat Parti'nin kuruluşunu, kurulmadan evvel Sayın Celal Bayar, başvekillikten çekildikten bir hayli sonra, kendisine yaptığı bir ziyaret esnasında öğrendim, "Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri"

adlı kitabımda, bu ilk hareketi anlatmıştım. Benim bu partiye katılım ve bir siyasi hareketin içinde yer alışı ise, çeşitli sebeplere bağlıydı. Bir kere, ailemin, babadan itibaren, politika havası içinde yaşayan bir aile oluşu... Kendi politik arzularım ve heveslerim... Bunun yanında, memleketin bu sahada daha çok hizmet edebilir, şimdiki düşünce... Siyasi hayata girme kararı verirken, memuriyet derecem yüksekti. Umum müdürlükten istifa ederek, politikaya girdim. Bu hareketimin bana hazırlayacağı nelerdi? İtiraf edeyim ki, daha sonra başımdan geçenleri, pek fazla düşünmüş değildim. Tahmin etmediğim şeyler oldu. Ama bunları görmüş olmaktan da, yılmadım değilim. Çünkü bu, benim memleketin hizmet bakımından yaptığım bir hareketti. Neticede ne olursa, olsun... Memuriyette kalsaydım, belli aynı hizmeti orada da yapardım.

BARLAS — 1946 yılında, 1960'ı 27 Mayıs'ı, Yassıada'yı görebilseydiniz... Gerçi biraz anlamsız soru bu. Kim bilebilir böylelerine net biçimde geleceği?.. Ama, bu siyasi hayat süreci içinde, hiç düşündünüz mü? Bu hizmetleri yaparken, bazı hatalarınız da oldu mutlaka... Bazı kararlar doğru alınabilseydi, belki 1960'a, 27 Mayıs'la birlikte gelinmezdi...

AGAÖĞLU — Ben size bir şey söyleyeyim... Daha 1943-44'te, ben, bazı asker ve sivil arkadaşları politika hayatına hazırlamak için gizli cemiyet bile kurmuşum. Bunları, bir ölçüde kitabımda anlattım. Yani, politika hayatı, benim için çekici bir hayat. Elbette ki, bu maceraların gelebileceğini düşünmezdim. Düşünseydim, diyemem ki, vazgeçerdim.

BARLAS — Ama yıllar geçtikten sonra, geriye dönüp, bir özleştireti yapmak çok farklı bir şey.

AGAÖĞLU — Belki dediğiniz gibi, bazı noktalarda şöyle hareket edilseydi, böyle hareket edilseydi, değişik sonuçlar elde edilirdi, denilebilir. Birkaç misal vereceğim... Ancak, siyasi hayatın macerasını anlatırken, unutmamak gerekir ki, bu macera memleketin bir macerasıdır... Bakın, benim kendi siyasi hayatımdan önce, babamın siyasi hayatından kalan hatıralarım var. Babamın arkadaşları arasında, ellerini öptüğüm insanlar var... Sehpa da gördüm sonra onları...

BARLAS — Maliyeci Cavit Bey gibi mi?

AGAÖĞLU — Cavit Bey gibi, doktor Nazım Bey gibi... Bunları sehpa da gördüm. Daha sonra İstiklal Mahkemelerinin hakim olduğu bu çeşit sehpalarla, her zaman karşı karşıya kaldık. Bir şey

söyleyeyim... Ve nihayet kendi arkadaşlarımız sehpalarda gördüm. Bu gördüğümüz manzaraların doğuş sebebi neydi? İki türlü anlatmak mümkün. Biri, sosyal bünyeyi iyi tetkik etmeyi gerektirir... Sosyal bünyenin yarattığı hisler de var. Bu hislerden bir tanesi, rekabet hissidir. "Ben önce geçeceğim. Sen değil, sen geride kalacaksın." Bu güzel bir histir ama, kavga ile olmamalı... Siyasi hayatın da bir spor tarafı olması lazım.

BARLAS — Acaba siyasetin kuralları henüz oluşmamış mıydı, yoksa vardı da uyulmuyordu mu?

AGAÖĞLU — Türkiye'de bu kurallar henüz teessüs etmiş değildir. Hatta doğmuş bile değildir. Bakın... Küçük bir çocukken, babamın hapishaneye girişini hatırlarım. Malta'ya sürülmesini hatırlarım. Anadolu'da geçenleri bilirim. Kendim, siyasi hayata girdikten sonra, dört defa hapse girdim. 1946-50 arasında İzmir'de girdim. Garip bir tesadüf... İzmir Hapishanesi'ne Dr. Nazım'ın yattığı hücrede yatın. Az, 10 gün yatın. Ama aynı hücreydi. 27 Mayıs oldu, Yassıada'ya gittik. İnrah Hapishanesi'ne, oradan Kayseri'ye, Kayseri'den Toptaş'na... Memleketin büyük hapishanelerinin, hepsine girip çıktım. Öyle maceralar bir siyasi hayat... İtiraf edeyim ki, siyasi hayata girerken bu maceraları fazla düşünmüş değildim tabii ki. Bana sorunuz... Bunları düşünseydim girer miydim? Belki de girerdim. Çünkü hevesim buydu.

BARLAS — İktidara ve hizmet etmeye dönük heves, ya da hırs başka... Ben, "Eğer bazı somut adunlar atılmasaydı, belki 27 Mayıs önlenilebilir miydi?" şeklinde düşünür, düşünmediğinizi sordum. Örnek vereyim. CHP'nin mallarına el koyulmasaydı... Tahkikat Komisyonu kurulmasaydı... 1958 ağustos ekonomik kararları alınmasaydı... 1960'ta, erken seçim için karar alınabilseydi... Bu tür olaylarda, politikacılar bir rüzgâra kapılıyor. Benimsemeseler bile, karara katılıp kavgasına giriyorlar.

AGAÖĞLU — Mesele burada... Ben bunu anlatıyorum. O rüzgârın dışına düşüyor insan. Hava öylesine kurulmuş oluyor. Fakat bu demek değildir ki, şu ve bu kararların hepsine iştirak ettik. Öyle kararlar oldu ki, katılmadık. Misal diye söyleyeyim. Kayseri'ye giden treni durdurmak. Tasvip etmedim. Çanakka- le'ye giden mebusları şehre sokmamak kararı. Hiç bir zaman tasvip etmedim.

BARLAS — Zamanında bazı olayların dışına çıkılmıyordu mu politikada? 1954'te, Hürriyet Partisi'ni sonradan kuracak

olanlar, DP'yi bırakabilmişlerdi. Ali-can, Güneş, Öktem gibi isimler ve diğerleri. Meselâ 12 Eylül'den önce yapılabilecekti böyle bir hareket, her iki partide de, belki durum çok değişirdi. Belki AP-CHP koalisyonu kurulabilirdi. Neden olmadı bu?

AGAÖĞLU — Bu bize mahsus bir hadise. Türkiye'ye, yahut şarka mahsus bir hadise. Garip bir müşahededir bu. Bütün Doğu ve Müslüman memleketlerinde, hükümdarlık yok, hilâfet yok. Hep Cumhuriyet. Ama hepsi diktatörlük. Batı'da öyle değil. Hele bazı Batı ülkelerinde, diktatörlük kolay kolay gelemes. İngiltere'de, Fransa'da, hatta İtalya'da bile güçtür. Neden? Bünye müsait değildir. Bizim bünyemizin buna müsaade veren özelliği nedir acaba? İtiraf etmeliyiz ki, demokrasi dedikimiz müessesenin iyi işlemesi, belli bir seviyeye muhtaçtır. Bizde o seviye teşekkül etti mi, etmedi mi? Geçirdiğim bu tecrübelerden sonra, sanıyorum ki, etmemiş olduğumu söylesem, pek yanlış olmayacak.

BARLAS — Galiba seviyeden, tahsili, bilgiyi anlamamak lazım. Çünkü politik açmazları yaratan üst politik kadro, üniversite mezunu ve bilgili kişilerdi. Seviye, politik geleneklere, bazı kurumların oluşmasına bağlı bir kavram.

AGAÖĞLU — Avrupa'yı dolaştım. Otomobiller bizden çok fazla. Fakat korna sesi yok. Çünkü araba kullananlarda da, birbirini geçmek bir ihtiras halinde değil. Bizden hızlı kullanıyorlar, ama kaza daha az oluyor. Kırmızı ışıkta duruyor, gerekli sinyalleri veriyorlar.

BARLAS — Yani demokrasimiz ve siyasi yaşamımız da, trafığımızı benziyor?

AGAÖĞLU — Evet. Bir Türk şoförüne bakıyorsunuz. Mükemmel anlıyor motordan. Ama direksiyonun başına geçince, ata binen bir insan gibi davranıyor. Bir, "savulun geliyorum" demediği ek-sik.

BARLAS — Acaba sorun, demokrasi-nin bir kentli rejimi olmasından mı kaynaklanıyor?

AGAÖĞLU — Konuşmamız öyle bir noktaya geliyor ki, bir sosyal felsefe araştırır gibiyiz. Şunu kabul edelim. Çeşitli ananeleri olan ve çok değişik unsurları birleşmesinden meydana gelen bir kitleyiz. Ortak önemli unsurlar bizi bağlıyor, birleştiriyor. Bir muayyen seviyeye gelece kadar, ayıran unsurlar, birleştirilen unsurlara karşı direnecek. Ve sonra, o seviyeye ulaşıncaya, gençliğimizde o hayal ettiğimiz demokratik rejime kavuşacağız. Ama çok kısa sürede, bu hayalin gerçekleşeceğini zannetmiyoruz.

BARLAS — Biraz daha sabır gerekli.

AGAÖĞLU — Ama biz, hiç olmazsa, şunu temenni etmeliyiz. Siyaset sahnesinde, şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra idam sehpaları kurulmasın. Bu bakımdan, 27 Mayıs ile son 12 Eylül arasındaki farkı görmek bile, bazı gelişmelerin gerçekleştiğini aksettiriyor. Düşünün ki, 27 Mayıs'ta, cumhurbaşkanımdan milletvekiline, Genelkurmay başkanımdan bakanlara, yüksek memurlardan alt fonksiyonelerine kadar, tüm bir devlet kadrosu hapse atıldı. 12 Eylül, bu bakımdan çok farklı.

BARLAS — Demokrasi gibi, askerî müdahale yöntemleri de değişiyor. 27 Mayıs, ordunun emirkomuta zinciri içinde, emirle yaptığı bir hareket değildir. Nitekim Millî Birlik Komitesindeki rüt-beler, çok değişti. 12 Eylül ise, adeta

bir devlet müdahalesi gibi oldu. Belki fark, buradan kaynaklanıyor.

AGAÖĞLU — Bu da bir aşama. Şunu da düşünüyorum. Eğer 12 Eylül yapılmısaydı, ne olacaktı? İyi olmayabilirdi sonuç. Düzeltmek imkânı kalmamış gibiy-

di. Şimdi nasıl düzelecek acaba? Bir mü-det, dar bir demokratik rejime tahammül etmek icap edecek gibi geliyor bana. Geçirdiğim tecrübelerle göre, bana öyle geli-yor.

BARLAS — Benim o kadar tecrübem yok. Ama bana da öyle geliyor.

DP, Sosyalizm, Halkçılık...

AGAÖĞLU — Babanız rahmetli Cemil Sait'le, aynı partilerdeydik... Dostluk... Şimdi onun oğlu ile konuşuyorum. Kendi oğlum gibi gördüğüm için, çok açık koyuyorum meseleyi. Demokratik rejimde sıkıntılar çekiyoruz ama, mesele halk doğru iniyor. Bunu unutmayalım. Siyaset yaptığımızı sanmayın. Demokrat Parti'nin 10 yıllık iktidarına halk karşı değildi. Aydınlar ve bürokratlar karşı oldu. Halkı tarafları olabiliyor. İdaresizlik, bu açılarda kendisini gösterdi... Ondan sonra gelen partilerin de, geçmiş bütün hadiselerle rağmen kendilerini eski Demokrat Parti'nin devamı olarak sunmak istemeleri, işte bu halk desteğinden ileri geliyor. Halk, Demokrat Parti ile beraberdi. Ama şunu da ekleyelim. Konuşmamızı siz, çok siyasi noktaya sürüklediniz.

BARLAS — Galiba çok da yararlı oldu bu. Deney sahipleri yaşadıkları olayları anlatıp değerlendirmişler, aynı olaylar yeniden yaşanabilir.

AGAÖĞLU — Bu siyasi nokta-nın bir tarafında, gelmiş geçmiş olayların Türkiye'ye kazandırdıkları var. Benim temennim, bu kazanımları kaybetmememizdir.

BARLAS — Bu nokta önemli. Babamla, dostluğunuzu hatırlattınız... Dedem de, babam da, hemen bütün Barlas'lar gibi CHP eğilimliydi. Sizin aileniz ise, babanızın Serbest Fırka deneyi var... Siz DP'liydimiz. Ama bakıyordunuz, yaşlarımız farklı olmasına rağmen, aynı görüşleri paylaşıyordunuz. Belki ileride, yine aynı partilere oy vereceğiz. Yani, partiler ayrı olduğu zaman, bu ortak görüşlere sahip olmayı engellemeli. Siyasette, kulüpçülük ya da kan davası olmamalı.

AGAÖĞLU — Doğru bu...
BARLAS — Bir ikinci noktayı da, bana Sayın Süleyman Demirel öğretmişti. Politika, diğer mesleklerden farklı. İki doktor, iki mühendis, iki asker birbirleri ile ağır sözler söyleyerek, kavga ederlerse, dostlukları biter. Oysa, politikacı her sözü söyledikten sonra da, dostlukları sürdürmek zorunda olan adamdır.

AGAÖĞLU — Ama, 12 Eylül'den önceki son Meclis'in manzarası, bunları aşırıyordu. Kuffür-ler ve kavgılarıyla doluydu.

BARLAS — Bu da, yaşanan değişime bağlı değil mi biraz. Siz,

"Halk D.P.'den yanaydı" dediniz. Ama 1977 seçimlerinde, "halk" dediğimiz kitle büyük ölçüde CHP'ye oy verdi. İşçi, küçük esnaf, dargelirli memur. Kavganın çapı da, halk kavramına paralel değişiyor belki?!

AGAÖĞLU — Atatürk döneminde 10 milyon kişi kadardık... Bizim devrimizde 30 milyon kadardı. Şimdi 50 milyona yaklaştık. Yüksek tahsil yapmış köylü, yabancı dil bilen üniversiteli, yok gibiydi. Şimdi çok farklı. Bu şu demektir. Fikirler netleşiyor. Şimdiki demokrasi, eskisinden çok zor şartlara maruz...

BARLAS — Bir sağ-sol meselesi var gündemde...

AGAÖĞLU — Bir sol nedir? Komünizm değil sosyalizm... Ben sosyalist değilim ama, bunu neden söylüyorum? Başka tefsirlere yol açmasın diye. Aslında 50 yıl önceki manasında sosyalist ol-mayacak insan yoktur. 50 yıl önce, bugünkü sosyal kanunlar çıkartılsaydı, mesele Amerika'da komünist diye asarlardı o kanunları hazırlayanları.

BARLAS — 1946'daki Demokrat Parti'de, sol eğilimli bilinen kişiler de vardı. Mesele. Sıtkı Yarcalı gibi... Hiç sosyalizmi düşünmüş müydünüz başta?

AGAÖĞLU — İçimizde sol düşünenler olabiliirdi. Hatta bilahare, Esat Adil Müstecaplıoğlu gibi, çok ileri sol olanlar da DP'de yer aldı.

BARLAS — Bir geniş partiydi. D.P... Bir yandan halkçı ve köylüden yanaydı, bir yandan özel sektör ve milyonerler yaratmak istirdi. Leblebi fiyatına narh koyarken, serbest ticareti savunurdu.

AGAÖĞLU — CHP'den daha halkçıydı D.P... Ama DP'nin yapısı 1'inci Büyük Kongre zabıtlarından anlaşılır. Her fikir ortaya atıldı, sonra bu fikirler yavaş yavaş tasfiyeye uğradı. Tek kesin ısrar edilen nokta, hakimiyetin millete ait olması, yani demokrasydi. Eğer 1'inci Kongre kararlarında ısrar edilseydi, DP'nin bünyesi değişirdi. "12 Temmuz Bayan-na-mesi"nde, İnönü ile Bayar anlaşınca, içimizde birçoğu bunu muvazaa diye yorumlamıştı. Teslim olduk saydılar. Oysa bu iki partinin, serbest seçime iktidar belli olmalı prensibinde, anlaşmalarıydı.

